

VILGELM PENNER OILASI MARKAZIY OSIYO XUSUSAN OQMASJIDDA.

Djumaniyazova Mahliyo Shuxrat qizi

“Ichan-Qal’a” davlat muzey-qo‘riqxonasi bo‘lim mudirasi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Xiva xonligida istiqomat qilgan nemis-mennonitlar jamoasining hayoti, madaniyati va ijtimoiy tuzilishiga bag‘ishlangan. Vilgelm Penner va boshqa mennonit oilalarining diniy e‘tiqodlari tufayli ko‘chib kelish tarixi, ularning Amudaryo bo‘ylaridan Oqmasjid qishlog‘iga joylashish jarayonlari atroflicha yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Vilgelm Penner, Mennonitlar, Xiva xonligi, Oqmasjid (Oq-Masjid), Duradgorlik va hunarmandchilik.

THE WILHELM PENNER FAMILY IS PARTICULARLY IN CENTRAL ASIA.

ANNOTATION

This article is devoted to the life, culture, and social structure of the German-Mennonite community that lived in the Khiva Khanate in the late 19th and early 20th centuries. The history of the religious migration of Wilhelm Penner and other Mennonite families, as well as their settlement from the banks of the Amu Darya River to the village of Akmasjid, is covered in detail.

Keywords: Wilhelm Penner, Mennonites, Khanate of Khiva, Akmasjid (White Mosque), Carpentry and Crafts.

Ko‘pchilik o‘quvchilar haqiqiy nemislar — mennonitlar Xiva xonligida, alohida kichik Oqmasjid koloniyasida, xonlik poytaxtidan bor-yo‘g‘i 12 chaqirim (asliyatda masofa nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin) uzoqlikda yashashini bilmasa kerak. Buning ajablanarli joyi yo‘q: Turkiston o‘lkasida yashovchi ruslarning ko‘pchiligi asosiy aloqa

yo‘llaridan uzoqda bo‘lgan Xivaga borish nasib etmagan, u yerda ish yuzasidan bo‘lganlar esa Germaniya mustamlakasini ko‘zdan kechirish uchun borishni istashmagan.

Ayni paytda, u yerga borib, nemis hamma joyda nemis ekaniga, hatto olis Xiva diyorida ham o‘z qo‘nimini topishi va eng noqulay sharoitlarda ham yashash mumkinligiga yana bir bor ishonch hosil qilish kerak. Marienburgdan ko‘chib kelgan nemis mennonitlarining kichik bir guruhi avval Samara viloyatiga, so‘ngra marhum Xiva xoni Muhammad Rahimxon II (Feruz) ruxsati bilan Xiva hududiga yetib keldi.

1884-yilda nemislar Amudaryoning chap qirg‘og‘ida, Ilyantau yaqinida joylashdilar. Bu ajoyib iqlim sharoitiga ega yaxshi joy edi. Chorvachilik va dehqonchilik bilan shug‘ullanish mumkin edi, ammo mennonitlarning yovuzlikka qarshilik ko‘rsatmaslik haqidagi diniy aqidalari va qurolsizligi ularning o‘zini himoya qilishiga to‘sqinlik qildi. Atrofdagi yovvoyi turkman qabilalari nemislarning ojizligini sezib, yangi ko‘chmanchilarning mollarini o‘g‘iray boshladilar.

Nemislar bunga uzoq vaqt chidashdi, lekin qaroqchilar o‘zining yagona sigirini himoya qilmoqchi bo‘lgan kampirni o‘ldirishganidan so‘ng, ular Rahimxon soniyga shikoyat qilib, xavfsizroq joy berishni so‘rashdi. Xon ularni yolg‘iz qoldirish xavfli ekanini tushunib, poytaxt Xivaga yaqinroq joylashtirishga qaror qildi.

Oqmasjid koloniyasining qurilishi va turmushi. Nemislarga xonning qarindoshlaridan biriga tegishli keng bog‘ berildi. Taxminan 20 tanob bo‘lgan bu joy to‘rtburchak shaklida bo‘lib, atrofi baland devor bilan o‘ralgan edi. Yangi ko‘chmanchilarning mablag‘i kamligi sababli, ular oilalarini qishdan omon saqlash uchun bog‘ panjarasi bo‘ylab tutashgan inshootlar qura boshladilar. Natijada yashash xonalari bo‘lgan ulkan karvonsaroyga o‘xshash majmua paydo bo‘ldi.

Mustamlaka aholisi o‘sib borgani sayin, qurilish markazga qarab kengaydi va nemislar bu yerda o‘zlariga xos aholi punktini barpo etdilar. Bu yerda xususiy hovlilar yo‘q, tor ko‘cha va xiyobonlar, shinam va toza uylar Germaniyaning kichik shaharchalarini eslatadi. Koloniyada 24 ta xonadon bor. Ma‘muriy hokimiyat saylangan oqsoqol — “forshteyer”ga tegishli bo‘lib, u Xiva xoni tomonidan tasdiqlanadi va rasmiy muhrga ega.

Iqtisodiyot va Hunarmandchilik. Bu yerdagi nemislar dehqonchilik bilan shugʻullanmaydi, chunki yetarli yer maydoni mavjud emas. Har bir oilaning sabzavot yetishtirish uchun kichik tomorqasi va bir necha bosh qoramoli bor. Biroq, nemis mustamlakachilarining farovonligi chorvachilikka emas, hunarmandchilikka — birinchi navbatda duradgorlik va mebelsozlikka asoslangan.

Xiva xoni Rahimxon Bagʻodur xonlikda mahoratli hunarmandlar kamligini inobatga olib, ularni bajonidil qabul qilgan va nemislar xon saroyining asosiy ustalari boʻlib xizmat qilishgan. Xon qurdirgan binolardagi barcha murakkab yogʻoch oʻymakorligi va duradgorlik ishlari ularga ishonib topshirilgan. Nemis ustalari yasagan eshik, pol va deraza romlari oʻzining mustahkamligi va sifati bilan ajralib turardi.

Ayniqsa, xonlar va beklar uchun yasalgan taxt-divanlar mashhur boʻlgan. Bu taxtlar oddiy taxtalardan yasalgan boʻlsa-da, qora rangga boʻyalib, ustiga atirgullar tasviri tushirilgan va oʻziga xos uslubda bezatilgan edi.

Taʼlim va Din. Qishloqda ozoda va juda toza namozxona (kirxa) bor. Ibodat paytida ular marhum Rahimxon tomonidan sovgʻa qilingan organ musiqa asbobidan foydalanadilar. Bu Xiva hukmdorining diniy bagʻrikengligidan dalolat beradi.

Shuningdek, koloniyada maktab mavjud. Biroq, oʻqituvchi masalasi uzoq vaqt muammo boʻlib kelgan. Mustamlakachilar Germaniyadan haqiqiy mennonit oʻqituvchisini olib kelishni istashgan, ammo chor hukumati bunga ruxsat bermay, rus nemislari orasidan oʻqituvchi yollashni talab qilgan.

Ijtimoiy tartib. Oqmasjidda daromadlar jamiyat oʻrtasida nisbatan teng taqsimlanishiga harakat qilinadi. Agar biror tadbirkor maʼlum farovonlik darajasiga yetsa, jamoa kelishgan holda ishni boshqa bir aʼzoga topshirishni soʻrashi mumkin. Bu bitta kishining monopoliyasini oldini olishga xizmat qiladi.

Yoshlar uchun asosiy qiyinchilik - nikoh masalasidir. Qishloqdagi hamma bir-biriga qarindosh boʻlgani sababli, ular kelinlarni Rossiyadagi boshqa mennonit qishloqlaridan olib kelishga majbur boʻlishadi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Ditz J. Volga nemis kolonistlari tarixi. Moskva, 2000. bet. 111-113.

2. Gentzke V. Turkistonda mennonit jamoalarining paydo bo‘lish tarixi haqida (19-asr oxiri — 20-asr boshlari) // O‘zbekistonda ijtimoiy fanlar. 2002. No 6. B. 63.
3. Knauer N. Turkistondagi xristian sektalari // O‘rta Osiyoda nasroniylik tarixi haqida. Toshkent, 1998. S. 248.
4. Gentzke V. Op. S. 65.